

การพัฒนากลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในชุมชนแออัด
กรณีศึกษาเทศบาลนครเชียงใหม่
Strategic Development for Enhancing the Quality of Life in
Slum Communities: A Case Study of Chiang Mai Municipality

ญาณิศา ศรีศิลป์นันท์¹, มณัส สุวรรณ², ชุติวาลัญญ์ เสมมหาศักดิ์³ และ รัชพล สัมพุทธานนท์⁴
Yanisa Srisilpnan¹, Manat Suwan², Chutiwalan Semmahasak³ and
Ratchaphon Sampoottanon⁴

Received: 17 November 2025; Revised: 21 January 2026; Accepted: 21 January 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ (2) วิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่มีผลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิต และ (3) เสนอและประเมินกลยุทธ์การพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัดบนพื้นฐานหลักการทรงงาน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่ศึกษา ได้แก่ 3 ชุมชนในแขวงกาวิละ เทศบาลนครเชียงใหม่ คือ ชุมชนท่าสะอาด ชุมชนรถไฟสามัคคี และชุมชนขนส่งซอย 9 ประชากรเชิงปริมาณเป็นประชาชนในชุมชนแออัดรวม 391 ครอบครัว และกำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 298 คน ตามสูตรของทาโร ยามาเน่ ส่วนกลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 18 คน คัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วยสมาชิกสภาเทศบาล เจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงาน ผู้นำชุมชน และกรรมการชุมชน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา พร้อมสังเคราะห์ผลด้วย SWOT และ TOWS Matrix เพื่อกำหนดกลยุทธ์เชิงพัฒนา

ผลการวิจัยพบว่า (1) คุณภาพชีวิตโดยรวมของประชาชนในชุมชนแออัดอยู่ในระดับปานกลาง โดยชุมชนขนส่งซอย 9 มีระดับคุณภาพชีวิตสูงกว่าชุมชนอื่น ขณะที่ปัญหาสำคัญได้แก่ รายได้ไม่มั่นคง ค่าครองชีพสูง ปัญหาท่อระบายน้ำอุดตัน กลิ่นเหม็น ความขัดแย้งในชุมชน และมลพิษฝุ่นควัน PM 2.5 (2) ปัจจัยแวดล้อมที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตครอบคลุม 7 ด้าน ได้แก่ การเมืองวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การศึกษา สาธารณสุข และสังคม โดยพบจุดแข็งด้านผู้นำและ

^{1 2 3 4} บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่; Graduate School, Chiang Mai Rajabhat University
Corresponding Author, E-mail: 62886001@cmru.ac.th

คณะกรรมการชุมชนที่เข้มแข็ง รวมถึงทุนทางสังคมและอัตลักษณ์ชุมชน ขณะที่จุดอ่อนสำคัญคือ ปัญหาฝุ่น PM 2.5 ความเสื่อมโทรมของโครงสร้างพื้นฐาน และข้อจำกัดด้านความรู้เชิงบริหารจัดการชุมชน ส่วนโอกาสเด่นมาจากนโยบายและโครงการสนับสนุนของเทศบาลและความเป็นเมืองท่องเที่ยว ขณะที่อุปสรรคสำคัญคือปัญหาน้ำท่วม ความยากจน และข้อจำกัดด้านงบประมาณ (3) ผลการสังเคราะห์เชิงกลยุทธ์สามารถจัดทำกลยุทธ์หลัก 4 กลยุทธ์ ได้แก่ กลยุทธ์เชิงรุก (SO) กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST) กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO) และกลยุทธ์เชิงรับ (WT) พร้อมกลยุทธ์รองรวม 20 กลยุทธ์ ซึ่งผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พบว่ามีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ข้อเสนอแนะจากการวิจัยควรมุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมเชิงรุกของประชาชนในการกำหนดแผนและดำเนินโครงการพัฒนา เพิ่มขีดความสามารถ ผู้นำและคณะกรรมการชุมชนด้วยการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ และผลักดันการบูรณาการความร่วมมือระหว่างเทศบาล ภาคเอกชน และเครือข่ายชุมชน เพื่อพัฒนาระบบอาชีพ สาธารณูปโภค สุขภาพ และสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตในชุมชนแออัดอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิต; ชุมชนแออัด; กลยุทธ์การพัฒนา

Abstract

This study aimed to (1) examine the contextual conditions related to the quality of life of residents in urban slum communities within Chiang Mai Municipality, (2) analyze internal and external environmental factors influencing the improvement of quality of life, and (3) propose and evaluate development strategies for enhancing the quality of life of slum residents based on the Royal Development Principles. A mixed-methods research design was employed, integrating quantitative and qualitative approaches. The study area comprised three communities in Kawila Subdistrict, Chiang Mai Municipality: Tha Satoi Community, Railway Samakkhi Community, and Khon Song Soi 9 Community. The quantitative population included 391 households living in slum communities, and a sample of 298 respondents was determined using Yamane's formula. For the qualitative component, 18 key informants were purposively selected, including municipal council members, operational officers, community leaders, and community committee members. Research instruments included a structured questionnaire. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation. Qualitative data were analyzed through content analysis, inductive reasoning, and thematic analysis. Strategic synthesis was

conducted using SWOT analysis and the TOWS Matrix to formulate development-oriented strategies.

The findings revealed that (1) the overall quality of life of slum residents was at a moderate level, with Khon Song Soi 9 Community demonstrating a higher level than the other communities. Key issues included unstable income, high living costs, clogged drainage systems, unpleasant odors, community conflicts, and PM2.5 air pollution. (2) Environmental factors affecting quality of life encompassed seven dimensions: political, cultural, economic, environmental, educational, public health, and social. Major strengths were strong leadership and effective community committees, along with social capital and community identity. Critical weaknesses included PM2.5 pollution, deteriorating infrastructure, and limited knowledge of community management. Notable opportunities derived from municipal policies and support programs, as well as the city's role as a tourism destination, whereas major threats included flooding, poverty, and budget constraints. (3) The strategic synthesis produced four principal strategy categories: aggressive strategies (SO), defensive strategies (ST), corrective strategies (WO), and survival strategies (WT), supported by a total of 20 subsidiary strategies. Evaluations by experts and stakeholders indicated that these strategies were rated at the highest level in terms of appropriateness, feasibility, and usefulness. Recommendations emphasize promoting proactive public participation in planning and implementing development initiatives, strengthening the capacities of community leaders and committees through strategic management skill development, and advancing integrated collaboration among the municipality, private sector, and community networks to continuously improve livelihoods, public utilities, health, and environmental conditions, thereby achieving systematic and sustainable enhancement of quality of life in slum communities.

Keywords: Quality of Life; Slum Communities; Development Strategies

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเมืองเป็นภารกิจเชิงยุทธศาสตร์ของการบริหารจัดการท้องถิ่น โดยเฉพาะเมืองที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวอย่างจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีการขยายตัวของประชากรแฝง การเคลื่อนย้ายแรงงาน และความหนาแน่นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดแรงกดดันต่อโครงสร้างพื้นฐาน การเข้าถึงบริการสาธารณะ และระบบที่อยู่

อาศัยของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ในบริบทดังกล่าว “คุณภาพชีวิต” มิได้หมายถึงเพียงความเป็นอยู่ทางวัตถุ แต่ครอบคลุมการรับรู้ของบุคคลต่อสถานะชีวิตของตนในกรอบวัฒนธรรมและระบบคุณค่าที่ตนอาศัยอยู่ รวมถึงความสอดคล้องกับเป้าหมาย ความคาดหวัง และความกังวลของชีวิต (World Health Organization [WHO], n.d.) อย่างไรก็ตาม ความเป็นเมืองที่เติบโตเร็วได้ทำให้เกิดพื้นที่อยู่อาศัยที่ไม่มั่นคงและไม่เพียงพอ ซึ่งนำไปสู่การขยายตัวของชุมชนแออัด โดยนิยามเชิงปฏิบัติการของ UN-Habitat ชี้ว่าครัวเรือนในชุมชนแออัดมักขาดองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อยหนึ่งด้าน เช่น ความคงทนของที่อยู่อาศัย ความเพียงพอของพื้นที่อยู่อาศัย การเข้าถึงน้ำสะอาดและสุขาภิบาลที่เหมาะสม รวมถึงความมั่นคงในการครอบครอง (UN-Habitat, 2006) เงื่อนไขดังกล่าวทำให้ประชาชนในชุมชนแออัดเผชิญความเสี่ยงซ้อนทับ ทั้งด้านรายได้ สุขภาพอนามัย สังคมและความปลอดภัย ตลอดจนความเปราะบางต่อภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในเมือง ซึ่งสะท้อนความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างและข้อจำกัดของการจัดสรรทรัพยากรเมืองอย่างชัดเจน

เพื่อให้การยกระดับคุณภาพชีวิตในชุมชนแออัดเกิดผลจริงในระดับพื้นที่ งานวิจัยจำเป็นต้องยึดหลักการพัฒนาที่เข้าถึงประชาชน เข้าใจปัญหา และพัฒนาอย่างเหมาะสม โดยแนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักการทรงงานที่เน้นการทำงานบนฐานข้อมูลจริง เข้าใจสภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ และสร้างความร่วมมือกับประชาชนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน ซึ่งสะท้อนผ่านหลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” (กรมทรัพยากรน้ำบาดาล, 2567) การยกระดับคุณภาพชีวิตจึงไม่ควรมองเพียงการปรับปรุงกายภาพหรือสาธารณสุขเท่านั้น แต่ต้องเชื่อมโยงการพัฒนาด้านอาชีพ รายได้ สุขภาพ การศึกษา สิ่งแวดล้อม และทุนทางสังคมของชุมชนให้เป็นระบบเดียวกัน อีกทั้งควรมีกิจกรรมเชิงพื้นที่ที่ออกแบบจากการวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอย่างเป็นระบบ เพื่อระบุจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และนำไปกำหนดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทจริง การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์จึงมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนปัญหาที่ซับซ้อนให้กลายเป็นมาตรการที่นำไปสู่การปฏิบัติได้ โดยเฉพาะพื้นที่ชุมชนแออัดในเขตเมืองที่มีความหนาแน่นสูงและมีข้อจำกัดทรัพยากร ทั้งในมิติการบริหารจัดการของชุมชนและการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (UN-Habitat, 2020)

ในเชิงพื้นที่ ชุมชนแออัดในแขวงกาวิละ เทศบาลนครเชียงใหม่ ได้แก่ ชุมชนท่าสะอาด ชุมชนรถไฟสามัคคี และชุมชนขนส่งชอย 9 มีลักษณะร่วมกันคือความเปราะบางของระบบเศรษฐกิจ ครัวเรือน ความแออัดของที่อยู่อาศัย และความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมเมือง อาทิ ปัญหาที่ระบายน้ำอุดตัน น้ำท่วมขัง และกลิ่นรบกวน รวมทั้งเงื่อนไขด้านสังคม เช่น ความขัดแย้งในชุมชนและการเข้าถึงจ่ายที่สูงขึ้น อีกทั้งยังได้รับผลกระทบจากปัญหามลพิษฝุ่นควัน PM2.5 ซึ่งมีนัยสำคัญต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยงานศึกษาหลายชิ้นสะท้อนว่าพื้นที่เขตเมืองเชียงใหม่เป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อผลกระทบด้านสุขภาพจาก PM2.5 และมีความเชื่อมโยงกับการเจ็บป่วยและการเข้ารับบริการทางการแพทย์ในช่วงวิกฤตหมอกควัน ภายใต้ปัญหาเชิงซ้อนดังกล่าว งานวิจัยนี้ จึงมุ่งศึกษาบริบทและปัจจัยแวดล้อมที่สัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัด และสังเคราะห์เป็นกลยุทธ์การพัฒนาบนพื้นฐานหลักการทรงงาน เพื่อนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตที่

เหมาะสม เป็นไปได้ และยั่งยืน โดยกำหนดคำถามการวิจัย ได้แก่ (1) บริบทด้านคุณภาพชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีลักษณะและระดับเป็นอย่างไร (2) ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกใดที่ส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตและมีความสำคัญในระดับใด และ (3) ควรกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัดบนพื้นฐานหลักการทรงงานอย่างไรจึงจะเกิดผลเชิงระบบและยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่
3. เพื่อเสนอและประเมินกลยุทธ์การพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ บนพื้นฐานหลักการทรงงาน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed-Methods Research) โดยบูรณาการการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งด้านระดับคุณภาพชีวิต และความหมายเชิงบริบทของปัญหาในพื้นที่จริง อันเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนากลยุทธ์เชิงพื้นที่บนพื้นฐานหลักการทรงงาน การวิจัยเชิงปริมาณใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อวัดระดับคุณภาพชีวิตและปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเพื่ออธิบายข้อเท็จจริงเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาความต้องการ และแนวทางการพัฒนา จากนั้นจึงนำผลการวิจัยทั้งสองส่วนมาสังเคราะห์ด้วยกรอบ SWOT Analysis และ TOWS Matrix เพื่อกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาที่มีความเหมาะสมต่อบริบทพื้นที่อย่างเป็นระบบ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง พื้นที่ศึกษา ได้แก่ 3 ชุมชนแออัดในแขวงกาวิละ เทศบาลนครเชียงใหม่ ประกอบด้วย ชุมชนท่าสะต๋อย ชุมชนรถไฟสามัคคี และชุมชนชนสงฆ์ 9 โดยประชากรเชิงปริมาณ คือประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดทั้งสามชุมชนรวม 391 ครัวเรือน และกำหนด กลุ่มตัวอย่างจำนวน 298 คน ตามสูตรของทาโร ยามาเน่ (Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) พร้อมกระจายสัดส่วนตามจำนวนประชากรของแต่ละชุมชน ขณะที่กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ คือผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 18 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาและการบริหารจัดการชุมชน ได้แก่ สมาชิกสภาเทศบาล เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ผู้นำชุมชน และกรรมการชุมชน เพื่อให้ได้มุมมองเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการที่ครอบคลุมและตรงประเด็น

3. เครื่องมือการวิจัย เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย 2 ประเภท ได้แก่ (1) แบบสอบถาม ซึ่งใช้เก็บข้อมูลบริบทด้านคุณภาพชีวิต ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก รวมถึงปัญหาและแนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิต โดยเป็นแบบตรวจสอบรายการและมาตราประมาณค่า 5 ระดับ ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญด้วยค่า IOC และทดสอบความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.97 ซึ่งอยู่ในระดับสูงมาก (2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง ใช้เก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับสภาพปัญหา ความต้องการ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคต่อการยกระดับคุณภาพชีวิต โดยเครื่องมือดังกล่าวผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC=1.00) และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้จริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่ การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามด้วยตนเองแก่กลุ่มตัวอย่างทั้งสามชุมชน พร้อมชี้แจงวิธีตอบอย่างชัดเจนเพื่อเพิ่มความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูล และ การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักตามบทบาทหน้าที่ และจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อสะท้อนข้อเท็จจริงเชิงพื้นที่ ทั้งในด้านความเป็นอยู่ ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมต่อบริบทเมือง โดยให้ความสำคัญกับความถูกต้องของข้อมูล การตรวจสอบความสอดคล้องของประเด็น และการสังเคราะห์สาระสำคัญร่วมกันเพื่อนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์เชิงพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม

5. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล เชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายระดับคุณภาพชีวิตและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูล เชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การสรุปแบบอุปนัย และการวิเคราะห์เชิงประเด็น เพื่อจัดหมวดหมู่สาระสำคัญของปัจจัยและปัญหาในพื้นที่ จากนั้นผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์มาสร้างตาราง SWOT โดยให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของปัจจัยแต่ละข้อในระดับ 1-5 และแปลงเป็นร้อยละเพื่อจัดอันดับปัจจัยสำคัญ ก่อนคัดเลือกปัจจัยที่มีค่าน้ำหนักสูงสุดในแต่ละหมวดเข้าสู่การวิเคราะห์ TOWS Matrix เพื่อจับคู่และกำหนดกลยุทธ์เชิงรุก (SO) เชิงป้องกัน (ST) เชิงแก้ไข (WO) และเชิงรับ (WT) อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ กลยุทธ์ที่ได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องในด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัดได้จริง

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนากลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในชุมชนแออัดกรณีศึกษาเทศบาลนครเชียงใหม่ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนแออัด ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จากข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็น สตรีวัยสูงอายุ มีการศึกษาระดับประถม-มัธยม ทำงานรับจ้างทั่วไป

หรือค่าขายอิสระ มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือน ซึ่งสะท้อนถึงบริบทของชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ที่ยังเผชิญปัญหาด้านเศรษฐกิจ รายได้ และโอกาสทางสังคม จึงเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตตามแนวทางของหลักการทรงงานและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในด้านคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนแออัด ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่อาศัยอยู่ในชุมชนชนสงฆ์ 9 มีความรู้สึกว่าตนเองมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.54) ส่วนผู้ตอบแบบสอบถามที่อาศัยอยู่ในชุมชนท่าสะอาด และชุมชนรถไฟสามัคคี มีความรู้สึกว่าตนเองมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ในระดับปานกลาง ดังตารางที่ 1

คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนแออัด ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่	ระดับคุณภาพชีวิต		
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลความ
ชุมชนท่าสะอาด	3.23	0.45	ปานกลาง
ชุมชนรถไฟสามัคคี	2.95	0.45	ปานกลาง
ชุมชนชนสงฆ์ 9	3.54	0.42	มาก
รวม	3.29	0.50	ปานกลาง

ตารางที่ 1 คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนแออัด

ส่วนในด้านปัญหาและแนวทางการแก้ไขในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น พบว่า ปัญหาที่ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัด ได้แก่ ขาดอาชีพหลัก และอาชีพเสริม ขาดรายได้ ค่าครองชีพสูง ท่อระบายน้ำอุดตัน ส่งผลต่อกลิ่นเหม็นเน่า ความขัดแย้ง ขาดความสามัคคี ต่างคนต่างอยู่ มลพิษทางอากาศ ฝุ่นควัน PM 2.5 ยาเสพติดและการพนัน มีผู้คนต่างถิ่น และต่างดาวเข้ามาอาศัยเป็นจำนวนมาก และระบบสาธารณูปโภค เช่น น้ำ ไฟฟ้า ถนน ฯลฯ ไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร และแนวทางการแก้ไขปัญหา พบว่า ควรสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และจัดให้มีแหล่งเรียนรู้ เจ้าหน้าที่หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ควรเข้ามาตรวจสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อรับทราบปัญหา และหาแนวทางการแก้ไขอย่างจริงจัง สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและชุมชน พัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม วางแผนการพัฒนาชุมชนแบบต่อเนื่อง และปรับปรุงที่อยู่อาศัยในชุมชน

2. การวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

1. ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน พบว่า จุดแข็ง ปัจจัยที่โดดเด่น ได้แก่ S1. ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ตั้งใจทำงาน ช่วยเหลือประสานงานภาครัฐและเอกชน (11.4) S3. คณะกรรมการชุมชนเข้มแข็งมีจิตใจสาธารณะมีส่วนร่วมทางการเมือง (10.9) S9. ชุมชนมี อสม. คอยดูแลสุขภาพ และช่วยเหลือผู้ป่วยติดเตียงหรือผู้สูงอายุ (10.9) S2. ชุมชนมีความสามัคคีและรวมตัวกันเป็นกลุ่ม (10.2) S4. ชุมชนมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม พึ่งพาอาศัยกันในระดับครอบครัวและชุมชน (10.2)

จุดอ่อน ปัจจัยที่โดดเด่น ได้แก่ W7. มีปัญหาหมอกควันและฝุ่น PM 2.5 ในช่วงฤดูแล้ง มีผลต่อสุขภาพ (11.9) W1. ผู้นำชุมชนและกรรมการ ขาดความรู้ด้านการบริหารจัดการชุมชน (11.7) W10. ชุมชนมีปัญหาท่อระบายน้ำอุดตัน กลิ่นเหม็นเน่า ถนน บ้านเรือนทรุดโทรม (11.5) W8. ผู้สูงอายุและผู้พิการเดินทางไปสถานพยาบาล (11.2) W4. คนในชุมชน ผู้สูงอายุ ไม่มีรายได้ไม่แน่นอน มีรายได้น้อย ไม่เพียงพอ (11.1)

2. ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอก พบว่า โอกาส ปัจจัยที่โดดเด่น ได้แก่ O2. เทศบาลนครเชียงใหม่ มีโครงการตรวจสุขภาพประจำปี (11.1) O1. เทศบาลนครเชียงใหม่ มีนโยบายพัฒนา การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน (10.8) O10. ภาคเอกชนมีโครงการฝึกอบรมทักษะด้านต่าง ๆ เพิ่มโอกาสในการสร้างงาน (10.8) O6. ภาครัฐมีโครงการอบรมด้านการเกษตร หรือด้านเศรษฐกิจพอเพียง (10.5) O9. มีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากที่เข้ามาท่องเที่ยว กระตุ้นทางเศรษฐกิจได้อย่างดี (10.5)

อุปสรรค (T) ปัจจัยที่โดดเด่น ได้แก่ T6. ปัญหาน้ำท่วมและการจัดการน้ำที่ไม่เหมาะสม (12.1) T5. ปัญหาความยากจนและความไม่เสถียรของอาชีพใน (11.1) T7. ชุมชนประสบปัญหาด้านการเข้าถึงบริการสุขภาพ ขนส่งหรือมีค่าใช้จ่ายเดินทาง (10.9) T4. คนในชุมชนขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนทางการเงิน (10.8) T3. การจัดสรรงบประมาณจากหน่วยงานท้องถิ่นยังมีจำกัด (10.5)

ผู้วิจัยได้นำปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่ได้คัดเลือกตามคะแนนที่มีผลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิต 5 ลำดับแรกจากค่าคะแนนร้อยละที่มากที่สุดตามลำดับ มาจัดทำเป็นตาราง TOWS Matrix ในช่อง S-W-O-T จากนั้นจับคู่และกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสม ในการวิเคราะห์การจัดทำ TOWS Matrix

สภาพแวดล้อมภายใน	จุดแข็ง (S)	จุดอ่อน (W)
สภาพแวดล้อมภายนอก	S1. ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง S3. คณะกรรมการชุมชนเข้มแข็ง S9. ชุมชนมี อสม. คอยดูแลสุขภาพ S2. ชุมชนมีความสามัคคี S4. ชุมชนมีอัตลักษณ์	W7. มีปัญหาหมอกควันและฝุ่น W1. ขาดความรู้ด้านการจัดการ W10. ปัญหาท่อระบายน้ำอุดตัน W8. ผู้สูงอายุและผู้พิการเดินทาง W4. คนในชุมชน มีรายได้น้อย
โอกาส (O)	กลยุทธ์เชิงรุก (SO) ใช้จุดแข็งเสริมโอกาสเพื่อให้ได้รับผลประโยชน์สูงสุด ประกอบด้วย 5 กลยุทธ์	กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO) ใช้โอกาสในการแก้ไขหรือลดจุดอ่อนที่มี ประกอบด้วย 5 กลยุทธ์

อุปสรรค (T) T6. ปัญหาน้ำท่วม T5. ปัญหาความยากจน T7. ปัญหาด้านสุขภาพ ขนส่ง T4. คนในชุมชนขาดทุนทางการเงิน T3. งบประมาณท้องถิ่นยังมีจำกัด	กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST) ใช้จุดแข็ง เพื่อป้องกัน, แก้ไข, หรือจัดการกับ อุปสรรค ประกอบด้วย 5 กลยุทธ์	กลยุทธ์เชิงรับ (WT) ทาวิธีการ เสริมจุดอ่อนและหลีกเลี่ยง อุปสรรค ประกอบด้วย 5 กลยุทธ์
--	---	--

ตารางที่ 2 การสังเคราะห์กลยุทธ์บนพื้นฐานหลักการทรงงาน

จากตารางที่ 2 สามารถสังเคราะห์กลยุทธ์บนพื้นฐานหลักการทรงงานได้ดังนี้

3. กลยุทธ์การพัฒนาเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ บนพื้นฐานหลักการทรงงาน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นกลยุทธ์การพัฒนาเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ดังนี้

กลยุทธ์เชิงรุก (SO) ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 1 ใช้ผู้นำและคณะกรรมการชุมชนร่วมกับเทศบาล ขยายโครงการสาธารณสุขเชิงรุก โดยเริ่มจากการเข้าใจปัญหาสุขภาพในชุมชน ลงพื้นที่เข้าถึงกลุ่มเสี่ยงก่อนจะพัฒนาโครงการสุขภาพเชิงรุก เช่น หมอเดินดิน หรือจุดตรวจสุขภาพเคลื่อนที่ หรือผู้นำชุมชนให้เป็นอาสาสุขภาพประจำหมู่บ้าน กลยุทธ์ที่ 2 นำอัตลักษณ์วัฒนธรรมสร้างเส้นทางท่องเที่ยว โดยเน้นการพึ่งตนเองและระเบิดจากข้างใน ด้วยการใช้นวัตกรรมสร้างมูลค่าเพิ่ม พร้อมส่งเสริมความสามัคคีและภูมิสังคม กลยุทธ์ที่ 3 ใช้ อสม. ร่วมโครงการฝึกอบรมสุขภาพ-อาชีพ โดยเน้นระเบิดจากข้างในโดยให้ชุมชนพัฒนาศักยภาพตนเองก่อน พร้อมพอประมาณใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชน กลยุทธ์ที่ 4 จัดการขยะ วางผังชุมชน ควบคู่พื้นที่สีเขียว โดยใช้แนวคิดทำให้ง่าย และใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ โดยชุมชนจัดการขยะ-ปลูกป่าเองกลยุทธ์ที่ 5 พัฒนาโมเดลเศรษฐกิจสร้างสรรคจากอัตลักษณ์ โดยต่อยอดเศรษฐกิจพอเพียง และรู้ รัก สามัคคี ให้เกิดอาชีพใหม่ ลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ

กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST) ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 6 ผู้นำประสานพลังคณะกรรมการ วางแผนจัดการน้ำ โดยใช้หลักศึกษาข้อมูลให้เป็นระบบ และเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา รวมทั้งทำตามลำดับขั้นตอน แก้ปัญหาจุดเล็กก่อน แล้วขยายวง และแก้ไข้ปัญหาได้อย่างตรงจุด กลยุทธ์ที่ 7 อสม. ดูแลกลุ่มเปราะบางจากอาชีพไม่เสถียร โดยใช้หลักการระเบิดจากข้างใน และยึดหลักปลูกป่าในใจคน ให้เกิดจิตสำนึกช่วยกัน เสริมแรงชุมชนดูแลกันเอง กลยุทธ์ที่ 8 พัฒนาอัตลักษณ์เป็นรายได้ใหม่ โดยใช้หลักการระเบิดจากข้างใน และเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อพัฒนาอาชีพท้องถิ่นจากทุนเดิม สร้างรายได้อย่างมั่นคง กลยุทธ์ที่ 9 ตั้งกองทุนสนับสนุนค่าเดินทางไปอบรม โดยใช้หลักความเพียร รู้ รัก สามัคคี และประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด สร้างโอกาสเรียนรู้ แม้งบน้อย กลยุทธ์ที่ 10 ทีมจัดการสิ่งแวดล้อมแก้ปัญหางบประมาณ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมและทำให้ง่ายทุกคนมีบทบาทในการรักษาทรัพยากรของชุมชน

กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO) ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 11 พัฒนาหลักสูตรอบรมผู้นำ โดยใช้หลัก ไม่ติดตำรา และเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา เพื่อสร้างผู้นำที่เหมาะสมกับท้องถิ่นจริง กลยุทธ์ที่ 12 ปรับโครงสร้างพื้นฐานลด PM2.5 โดยใช้หลักการใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ เช่น แนวกันฝุ่น หรือปลูกต้นไม้ กลยุทธ์ที่ 13 อบรมอาชีพช่วยกลุ่มเปราะบาง โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง และพออยู่พอกิน มาสร้างภูมิคุ้มกันทางรายได้ กลยุทธ์ที่ 14 พัฒนาการขนส่งสุขภาพถึงผู้สูงอายุ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมและแนวคิดบริการรวมที่จุดเดียว (One Stop Services) กลยุทธ์ที่ 15 สร้างกิจกรรมสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ โดยใช้หลัก สร้างความสุขในการทำงานและรู้ รัก สามัคคี สร้างพลังร่วมกัน

กลยุทธ์เชิงรับ (WT) ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 16 แก้ปัญหาฝุ่นน้ำท่วมด้วยผังชุมชน โดยใช้หลักองค์รวม และการใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ลดเครื่องจักร ลดบ เช่น แนวกันฝุ่น ร่องน้ำ กลยุทธ์ที่ 17 อบรมผู้นำเพิ่มทักษะบริหาร โดยใช้หลัก รู้ รัก สามัคคี ความเพียร และระเบิดจากข้างใน ในการพัฒนาบุคลากร เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันผู้นำ กลยุทธ์ที่ 18 เครือข่ายผู้สูงอายุอาสา โดยใช้หลัก การมีส่วนร่วม ปลูกป่าในใจคน และ รู้ รัก สามัคคี ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุช่วยเหลือกัน กลยุทธ์ที่ 19 โดยใช้หลักพออยู่พอกิน เศรษฐกิจพอเพียง และพอประมาณ สร้างอาชีพยั่งยืนไม่หิวหิวา กลยุทธ์ที่ 20 ปรับปรุงบริการสุขภาพทางไกล โดยใช้หลัก เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา เพื่อพัฒนาสาธารณสุขระยะไกล บริการใกล้บ้าน ลดค่าเดินทาง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนากลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในชุมชนแออัด กรณีศึกษาเทศบาลนครเชียงใหม่ มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. บริบทที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน พบว่า คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนแออัด ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ มีความรู้สึกกว่าตนเองมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อวิเคราะห์แยกเป็นรายชุมชนของกลุ่มประชากรตัวอย่าง พบว่า ชุมชนขนส่ง ซอย 9 มีความรู้สึกกว่าตนเองมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ในระดับมาก ส่วนชุมชนท่าสะอาด และชุมชนรถไฟสามัคคี มีความรู้สึกกว่าตนเองมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ปกรณ์ สุขธรรมนิยม (2561) ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่ พบว่า คุณภาพชีวิตของประชาชน อยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อวิเคราะห์คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ในระดับปานกลาง พบว่าไม่สอดคล้องกับปัญหาในชุมชน ได้แก่ ปัญหาขาดอาชีพหลัก และอาชีพเสริม ขาดรายได้ ค่าครองชีพสูง ท่อระบายน้ำอุดตัน ส่งผลต่อกลิ่นเหม็นเน่า ความขัดแย้ง ขาดความสามัคคี ต่างคนต่างอยู่ มลพิษทางอากาศ ฝุ่นควัน PM 2.5 ยาเสพติดและการพนัน มีผู้คนต่างถิ่น และต่างดาวเข้ามาอาศัยเป็นจำนวนมาก และระบบสาธารณูปโภค เช่น น้ำ ไฟฟ้า ถนน ฯลฯ ไม่ได้มีการพัฒนาเท่าที่ควร สอดคล้องกับสุรสิงห์ แสงโสด (2563) ที่ว่าชุมชนแออัดปลูกบ้านเรือนชิดติดกัน ขาดระบบระบายน้ำ มีน้ำท่วมขัง มีปัญหาทางรายได้ การศึกษา และยาเสพติด ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นอยู่มีคุณภาพชีวิตอยู่ที่ในระดับต่ำ นั้น

หมายถึงคุณภาพชีวิตที่ดี ที่ไม่สามารถชี้วัดด้วยปัญหาที่เกิดขึ้นหรือแบบประเมินได้ เนื่องจากประชาชนพอใจกับสิ่งที่เป็นอยู่ ว่าตนเองมีคุณภาพชีวิตที่ดีอยู่ในระดับปานกลาง คือ พออยู่พอกิน ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการทรงงาน (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ในหลักพออยู่พอกิน ที่มุ่งหมายให้ประชาชนพึ่งพาตนเองเสียก่อนแล้วจึงค่อยขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป ซึ่งเป็นการระเบิดจากข้างใน คือ การพัฒนาคน สร้างความเข้มแข็งให้คนภายในชุมชน ให้มีสภาพพร้อมที่จะร่วมพัฒนา

2. ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัด ผู้วิจัยค้นพบว่ามีปัจจัยหลักของสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งหลักการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับการพัฒนากลยุทธ์จำเป็นต้องวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อม ที่ประกอบด้วย จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค (SWOT Analysis) และเมื่อได้ข้อมูลแล้วจึงนำไปจัดเรียงข้อมูลเข้าสู่การกระบวนการกำหนดกลยุทธ์ (TOWS Matrix) ต่อไป (ไกรสิทธิ์ สิงห์ยะบุศย์, 2556) โดยผู้วิจัยค้นพบข้อมูลดังนี้

ด้านจุดแข็ง คือ ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนมีความเข้มแข็ง มีจิตใจสาธารณะ ตั้งใจทำงานพัฒนาชุมชน คอยช่วยเหลือ และเป็นตัวแทนประสานงาน ประชาสัมพันธ์กิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง กับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน รวมทั้งมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) คอยดูแลสุขภาพคนในชุมชนในการให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพ การให้คำแนะนำ เรื่องโรคติดต่อ และการช่วยเหลือผู้ป่วยติดเตียงหรือผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งบางชุมชนมีความสามัคคี และรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ และที่สำคัญชุมชนยังมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สืบทอดมายาวนาน มีความเชื่อ สืบทอดประเพณี และวิถีชีวิตดั้งเดิม เช่น การทำบุญที่วัด การรวมตัวในกิจกรรมทางศาสนา และการใช้ชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกันในระดับครอบครัวและชุมชน

ด้านจุดอ่อน คือ ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการ ยังขาดความรู้ด้านการบริหารจัดการ ชุมชนและขาดงบประมาณและทรัพยากร ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีอาชีพอิสระ ค่าขายและรับจ้างรายวัน มีรายได้ไม่แน่นอน หรือมีรายได้น้อยไม่เพียงพอต้องกู้ยืมเงินนอกระบบ ซึ่งมีดอกเบี้ยสูงจึงทำให้เกิดปัญหาทางหนี้สินในระยะยาวได้ ปัญหาด้านการจัดการขยะและของเสียไม่เป็นระบบ และขาดประสิทธิภาพ เช่น ไม่มีถังขยะเพียงพอ มีขยะตกค้าง หรือบางครั้งมีการเผาขยะ ทำให้เกิดมลพิษทางอากาศ รวมทั้งปัญหาหมอกควันและฝุ่น PM 2.5 ในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งมีผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน ทางด้านผู้สูงอายุและผู้พิการที่มีรายได้น้อยการเดินทางไปสถานพยาบาล แม้ว่าจะมีโครงการด้านสุขภาพ ก็ไม่มีเงินและไม่มีเวลาไปตรวจสุขภาพ นอกจากนั้นยังมีปัญหา มีปัญหาท่อระบายน้ำอุดตัน ส่งกลิ่นเหม็นเน่า และถนนเป็นรอยแตกกร้าว บ้านเรือนทรุดโทรม

ด้านโอกาส คือ จังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองท่องเที่ยวมีนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี รวมทั้งเทศบาลนครเชียงใหม่ มีนโยบายพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ เช่น โครงการพัฒนาชุมชนเมือง การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน และ

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งช่วยให้ชุมชนได้รับงบประมาณสนับสนุน และมีนโยบายด้านสาธารณสุข เกี่ยวกับหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า หรือโครงการตรวจสุขภาพประจำปี ให้กับผู้สูงอายุและผู้มีรายได้น้อย เข้าถึงบริการสาธารณสุขและสวัสดิการพื้นฐานได้ง่ายขึ้น ทางด้านภาครัฐก็สนับสนุนส่งเสริมการฝึกอบรมด้านการเกษตร หรือด้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่จะช่วยเพิ่มภูมิคุ้มกันให้สามารถพัฒนาอาชีพให้ยั่งยืน ด้านภาคเอกชนก็สนับสนุนโครงการฝึกอบรมทักษะด้านต่าง ๆ เช่น การฝึกทักษะ การทำธุรกิจ หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งช่วยเพิ่มโอกาสในการสร้างงานและอาชีพที่ยั่งยืนให้กับประชาชนในชุมชนได้

ด้านอุปสรรค คือ ปัญหาด้านการจัดสรรงบประมาณจากหน่วยงานท้องถิ่นมีจำกัด ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชุมชน รวมทั้งประชาชนในชุมชนต้องพึ่งพาอาชีพที่ไม่มั่นคง เช่น งานรับจ้างหรือธุรกิจขนาดเล็ก ซึ่งอาจได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอน ส่งผลต่อความยากจน และขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนและการสนับสนุนทางการเงิน ทำให้การเริ่มต้นหรือขยายธุรกิจในชุมชนเป็นเรื่องยาก และส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจไม่สามารถเติบโตได้เต็มที่ ปัญหา น้ำท่วมและการจัดการน้ำที่ไม่เหมาะสมอีกปัญหาของชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำหรือที่ลุ่มอาจประสบปัญหาน้ำท่วมในช่วงฤดูฝน ซึ่งส่งผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยและสุขภาพของประชาชนที่มีผลมาจากความล่าช้าหรือขาดการวางแผนในการจัดการน้ำและระบบระบายน้ำของภาครัฐมี ในด้านสุขภาพชุมชนอาจประสบปัญหาด้านการเข้าถึงบริการสุขภาพ เช่น ขาดการขนส่งหรือมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปโรงพยาบาล หรือชุมชนขาดความรู้ในการใช้สิทธิประโยชน์จากระบบประกันสุขภาพ

3. กลยุทธ์การพัฒนาเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ บนพื้นฐานหลักการทรงงาน การจากทำ TOWS Matrix พบว่า มีกลยุทธ์หลัก 4 กลยุทธ์ ประกอบด้วย กลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์เชิงป้องกัน กลยุทธ์เชิงแก้ไข และกลยุทธ์ที่เชิงรับ และมีกลยุทธ์เสริม 20 กลยุทธ์ สามารถบูรณาการหลักการทรงงาน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างดี ดังนี้ 1) ควรเริ่มจากการน้อมนำแนวทาง “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” มาใช้ โดยยึดการแก้ไขปัญหาคือต้นเหตุ ไม่ใช่เพียงแต่แก้ไขที่อาการ โดยลงพื้นที่รับฟัง สังเกต และเก็บข้อมูลปัญหาจากสถานการณ์จริง ก่อนนำไปสู่การวางแผนเชิงระบบ 2) การดำเนินงานควรจัดลำดับขั้นตอนอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากเรื่องที่สำคัญที่สุดก่อน แล้วจึงขยายผลไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว 3) การพัฒนาควรระเบิดจากภายใน โดยการปลูกพลังภายในของชุมชน สร้างความเป็นเจ้าของร่วม ไม่ปล่อยให้ภาระตกอยู่ที่กรรมการหรือผู้นำชุมชนเพียงลำพัง 4) ควรพัฒนา “ระบบข้อมูลและตัวชี้วัด” อย่างเป็นระบบ เพื่อแปลงกิจกรรมให้เกิดผลลัพธ์ที่แท้จริง 5) คือหลักการประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด โดยใช้แนวทางที่ชุมชนสามารถทำได้เองและไม่ต้องพึ่งงบประมาณขนาดใหญ่ 6) คือการทำงานแบบองค์รวม บูรณาการ ไม่ติดตำรา โดยต้องเชื่อมโยงหลายหน่วยงาน ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโครงสร้าง เช่น เทศบาล การรถไฟ สาธารณสุข โยธาธิการ ชลประทาน โรงเรียน และภาคเอกชน ผ่านการจัดตั้งคณะทำงานร่วม พร้อมจัดทำบันทึกข้อตกลง (MOU) ในการแก้ปัญหาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน 7) ความเพียร และการปลูกป่าในใจคน คือรากฐานของการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน หากไม่สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในชุมชนได้ เช่น พฤติกรรมการทิ้งขยะ

เผาขยะ ดื่มเหล้า สูบบุหรี่ หรือไม่ออกกำลังกาย ปัญหาที่จะยังคงอยู่ ผู้วิจัยเสนอให้มีการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง ร่วมกับการสร้างกติกากลุ่มชุมชน และแรงจูงใจ เช่น คุปองขยะ ชมรมสุขภาพ วันปลอดการเผา ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมใหม่ของการดูแลกันเอง และลดภาระของรัฐอย่างยั่งยืนในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่เป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างบริบทเชิงพื้นที่ของชุมชน และปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก ซึ่งเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน ทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ และการบริหารจัดการท้องถิ่น โดยข้อมูลเชิงประจักษ์จากการวิจัยเชิงปริมาณสะท้อนระดับคุณภาพชีวิตที่อยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพช่วยอธิบายกลไกเชิงสาเหตุของปัญหา อาทิ รายได้ไม่มั่นคง ความเสื่อมโทรมของโครงสร้างพื้นฐาน ความเปราะบางของกลุ่มผู้สูงอายุ และผลกระทบจากมลพิษฝุ่น PM2.5 เมื่อบูรณาการผลการวิเคราะห์ดังกล่าวผ่านกรอบ SWOT และ TOWS Matrix จึงสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เชิงกลยุทธ์ ที่เชื่อมโยงจากระดับบริบท → ปัจจัย → กลยุทธ์ → แนวทางปฏิบัติได้อย่างเป็นระบบ ดังปรากฏในแผนภาพองค์ความรู้จากการวิจัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หลักการทรงงาน โดยเฉพาะแนวคิด “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการแปลงข้อมูลพื้นที่จริงให้กลายเป็นกลยุทธ์การพัฒนา 4 ประเภท (SO, ST, WO และ WT) และกลยุทธ์ย่อย 20 กลยุทธ์ ที่มุ่งระเบิดจากข้างในสร้างพลังและความเป็นเจ้าของร่วมของชุมชน ควบคู่กับการบูรณาการความร่วมมือจากเทศบาล ภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายชุมชน ผลการสังเคราะห์นี้นำไปสู่การก่อรูปของรูปแบบการพัฒนาเชิงกลยุทธ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชนแออัด ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่อธิบายได้ทั้งเชิงแนวคิดและเชิงปฏิบัติ โดยสามารถใช้เป็นกรอบนำทางในการวางแผน นโยบาย และการจัดการพัฒนาชุมชนเมืองอย่างเป็นระบบ เหมาะสมกับบริบท และมุ่งสู่ความยั่งยืนในระยะยาว

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยมุ่งศึกษาบริบทคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัด วิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน ภายนอกที่มีผลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิต ซึ่งผลการวิจัยพบว่าคุณภาพชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยชุมชนชนสงขวย 9 อยู่ในระดับมาก ปัญหาสำคัญคือรายได้ไม่มั่นคง ค่าครองชีพสูง โครงสร้างพื้นฐานเสื่อมโทรม ท่อระบายน้ำอุดตัน กลิ่นเหม็น ความขัดแย้งในชุมชน และผลกระทบจากฝุ่น PM2.5 ขณะเดียวกันชุมชนมีทุนเด่นด้านผู้นำและคณะกรรมการที่เข้มแข็ง มีอัตลักษณ์และทุนทางสังคม รวมถึงมี อสม. สนับสนุนงานสุขภาพ จากการสังเคราะห์ SWOT และ TOWS Matrix งานวิจัยเสนอกลยุทธ์หลัก 4 ด้าน (SO/ST/WO/WT) และกลยุทธ์รองรวม 20 กลยุทธ์ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินว่าเหมาะสม เป็นไปได้ และเป็นประโยชน์ในระดับมากที่สุด โดยเน้นการมีส่วนร่วมเชิงรุก การเสริมสมรรถนะผู้นำชุมชน และการบูร

ณาการความร่วมมือหลายภาคส่วนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัยดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 จัดทำนโยบายยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชนแออัดแบบบูรณาการ โดยกำหนดเป็นวาระสำคัญของเทศบาลนครเชียงใหม่ เชื่อมแผนพัฒนาเมืองกับการลดความเหลื่อมล้ำในมิติรายได้ สุขภาพ สภาพแวดล้อม และความปลอดภัย พร้อมกำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์ที่ชัดเจนและต่อเนื่อง

1.2 ยกระดับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองและโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่เปราะบาง ให้เป็นนโยบายป้องกันเชิงรุก โดยเน้นระบบระบายน้ำ ขยะ น้ำเสีย จุดเสี่ยงน้ำท่วม และมาตรการลดผลกระทบฝุ่น PM2.5 เพื่อคุ้มครองสุขภาพประชาชนอย่างเป็นธรรม

1.3 สร้างกรอบความร่วมมือเชิงนโยบายแบบหลายภาคส่วน (Multi-sector Governance) ระหว่างเทศบาล หน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายชุมชน เพื่อสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ เข้าถึงแหล่งทุน และเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน ลดการพึ่งพารายได้ไม่มั่นคง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 จัดตั้งคณะทำงานพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับชุมชน (เทศบาล-ผู้นำชุมชน-คณะกรรมการ-อสม.-ภาคีเอกชน) เพื่อดำเนินการตามหลักเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ลงพื้นที่สำรวจปัญหา จัดลำดับความเร่งด่วน และขับเคลื่อนโครงการอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจากจุดเล็กที่ทำได้จริง ก่อนแล้วจึงขยายผล

2.2 พัฒนาแผนงานเศรษฐกิจครัวเรือนและอาชีพในชุมชนแออัด ผ่านการอบรมทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับตลาด การสร้างงาน/อาชีพเสริม และการเชื่อมช่องทางตลาด (ตลาดชุมชน/ออนไลน์/กิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน) พร้อมระบบพี่เลี้ยงทางธุรกิจและการเข้าถึงแหล่งทุนที่เหมาะสม

2.3 ยกระดับระบบสุขภาพและการดูแลกลุ่มเปราะบางแบบใกล้บ้าน โดยสนับสนุนบทบาท อสม. และบริการเชิงรุก เช่น จุดตรวจสุขภาพเคลื่อนที่ กิจกรรมสุขภาพผู้สูงอายุ และระบบสนับสนุนการเดินทางเข้าถึงสถานพยาบาล เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายและเพิ่มการเข้าถึงบริการ

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

3.1 ขยายพื้นที่ศึกษาและเปรียบเทียบหลายรูปแบบชุมชนแออัด (เช่น ชุมชนริมทางรถไฟ ชุมชนริมลำน้ำ ชุมชนในเขตท่องเที่ยว) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับบริบทต่างกันและเพิ่มความทั่วไปของข้อค้นพบ

3.2 ศึกษาการประเมินผลหลังนำกลยุทธ์ไปใช้จริง (Impact Evaluation) โดยติดตามผลลัพธ์เชิงประจักษ์ในช่วง 6-12 เดือน เช่น รายได้ครัวเรือน สุขภาพ การเข้าถึงบริการ การลดปัญหาขยะ/น้ำท่วม/PM2.5 และความเข้มแข็งของทุนทางสังคม เพื่อยืนยันประสิทธิผลของกลยุทธ์ในทางปฏิบัติ

3.3 พัฒนาชุดตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตชุมชนแออัดแบบมีส่วนร่วม โดยออกแบบดัชนีที่สะท้อน ความเป็นอยู่จริงของคนในพื้นที่ (ทั้งมิติรายได้ ความมั่นคง สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และความสัมพันธ์ในชุมชน) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือกำกับติดตามนโยบายของเทศบาลในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กองยุทธศาสตร์และสารสนเทศที่อยู่อาศัย การเคหะแห่งชาติ. (2560). *รายงานสถานการณ์ที่อยู่อาศัยของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: การเคหะแห่งชาติ.
- ไกรสิทธิ์ สิงห์ยะบุศย์. (2556). *การจัดการเชิงกลยุทธ์ ศักยภาพ สำนักรงานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระเกียรติฯ (องค์การมหาชน)*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *แนวทางการบูรณาการการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- คณะกรรมการการศึกษาและการกีฬา. (2561). *รายงานการพิจารณาศึกษาเรื่องข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ตามศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาและการกีฬา.
- ปกรณ สุขธรรมนิยม. (2561). *คุณภาพชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองแสนสุขอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- สุรสิงห์ แสงโสด. (2563). *กลยุทธ์ในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนภาคเหนือตอนบน โดยใช้เศรษฐกิจชุมชนเป็นฐาน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- David, F. R. (2017). *Strategic management: Concepts and cases*. 16th ed. Boston, MA: Pearson Education.
- Nguyen, Q. T. (2020). Urban poverty and quality of life in developing cities. *Journal of Urban Studies*, 57(4), 845–862.
- Porio, E. (2014). Climate change vulnerability and adaptation in Asian cities. *Asian Journal of Social Science*, 42(6), 692–715.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. New York: United Nations.